folklor/edebiyat, cilt:18, sayı:69, 2012/1

Günümüzde Tokat İlinde Çarık Yapımı

Melda Özdemir*

1. Giriş

Bir uygarlık ölçüsü olan ayakkabı yapımının, Anadolu'da dörtbin yıllık tarihi olduğu bilinmektedir. İnsanlar ayaklarını önceleri dış etkilerden korumak için post ve derilere sarmışlar, medeniyet ilerledikçe ayakkabı yapımını geliştirmişler ve zamanla bir sanat dalı haline dönüştürmüşlerdir.

Ayakkabı yapımının ilk olarak nerede ve nasıl başladığı konusunda kesin bir bilgi olmamasına rağmen, yazılı kaynakların çoğu ayakkabının önce Mısır sonra Mezopotamya ve Anadolu'da rastlandığını bildirmektedir.

"M.Ö. 14.yüzyıl'da Alacahöyük'te bulunan Asur ve Hitit kabartmalarındaki figürlerde, taban köselesi önde, yukarı doğru kıvrık bir burun oluşturan tarzda yapılmış ayakkabılar görülmektedir" (Yıldız 1993).

"Türk ayakkabıcılığı ile ilgili en eski tarihsel belge İbni Batuta Seyahatnamesi'nde anlatılmaktadır. 14.yüzyıla ait belgelerde babuççu, başmakçı, dikici, haffaf, kavaf gibi ayakkabıcılık terimleri geçmektedir" (Akalın v.d. 1993).

Türklerde ayakkabıcılık deri işlemeciliğine koşut gelişme göstermiştir. Türk kültür tarihinde ayakkabı biçimleri Orta Asya'dan başlayarak çeşitlenip değişik

* Doç. Dr. Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü, Beşevler-Ankara, meldaozdemir@gmail.com

adlarla anılmıştır. Orta Asya'da başta çizme olmak üzere çarık, başmak gibi ayakkabı türleri giyilmiştir. Bu ayakkabılar Selçuklular ile Anadolu'ya taşınmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ayakkabılar çeşitlenmiş ve yapım standartları ortaya çıkmıştır (Gargı 2000;40).

Bu çeşitliliğin oluşmasında doğa koşulları, kültürler arası etkileşim gibi faktörler etkili olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ordunun, yönetici sınıfların ve kentli halkın gereksinimlerini karşılamak üzere zamanla ayakkabı çeşitleri çoğalmış ve ayakkabıcılık gelişmiştir. Diğer zanaatçıların olduğu gibi ayakkabıcıların da bir örgütü ve üretilen ayakkabıların niteliğini denetleyen loncası olmuştur.

16.-18. yüzyıllarda İstanbul, Edirne ve Bursa'da ayakkabıcılık çok gelişmiştir. 19. yüzyıl sonlarına kadar Türkiye'de ayakkabı üretimi tümüyle el işçiliği ile yapılmıştır.

> Ancak Osmanlılarda halkın giydiği ayakkabılar 19.yy.'a kadar yöresel ustalar eliyle şekillenirken, batıda başlayan sanayi devrimi, fabrikasyon üretimi her dalda etkinliğini artırmıştır. Ucuzlayan sanayi ürünleri arasına katılan ayakkabı, Liman şehirlerinden başlayarak Anadolu pazarlarında yer almıştır. Bu durum el yapımı ayakkabıların ortadan kalkmasına ya da üretiminin azalmasına yol açmıştır. Bugün bir çoğu yalnızca isim olarak bilinen çarık, yemeni, çedik, mest, başmak vb. yerlerini iskarpin, kaloş, kundura, terlik, sandal, bot, mokason, espadril, sabo, kets vb. yeni biçim ve isimli ayakkabılara bırakmıştır (Kırtunç 1989:69)

Eski çarık ve diğer ayak giysilerinin deri gibi dış faktörlerden etkilenen organik maddelerden yapılmasından dolayı günümüze ulaşmış örnekleri çok azdır. Ancak az da olsa arkeolojik buluntulardan elde edilen örnekler bulunmaktadır. Eski çağlarda yaşayan toplulukların giydikleri ayakkabıların biçimleri ve yapılışları üzerinde en doğru bilgi, kazılardan elde edilen kabartma resim ve heykellerin incelenmesinden anlaşılmaktadır.

Çarık geçmişte yemeni, sandal ve kunduraya kıyasla hem ekonomik, hem dayanıklı hem de sağlık yönünden ayakları terletmemesi gibi nedenlerle her mevsimde giyilen bir ayakkabı türü olmuştur.

"Kaynaklardan elde edilen bilgilere göre kışın kar yağışının yoğun olduğu bölgelerde kar üzerinde batmadan yürüyebilir olması, özellikle ekin-hasat döneminde ve harman işlerinde ayağı rahat ettiren çok hafif kıvrak oluşu vb. nedenlerle tercih edilen bir ayakkabı türü olmuştur"(Buluz 1984).

Çarığın yurt genelinde özellikle köylerde ayakkabı olarak kullanıldığı 1950'li yıllardan sonra gelişen teknoloji ile birlikte üretim ve kullanımının azaldığı görülmektedir.

"Doğu illerinde ve dağınık bir biçimde görülen çarığın imalat merkezleri Sifik, Zara ve Şarkışla'dır. Bu yörelerde Sivas, Tokat, Amasya, Niksar, Kırşehir değişik biçimlerde çarık el sanatlarının çok ileri düzeyde gelişim gösterdiği bilinmektedir" (Buluz 1984).

> Çarık herkesçe bilinen biçimi ile daha çok Ön Asya halkları tarihinde kullanılan bir ayakkabıdır. Bu bölgede yaşayan eski ve yeni uluslar tarafından benimsenmiştir. Türkler, İranlılar, Gürcüler ve başka Kafkas ulusları tarafından çok eski tarihlerden beri bilinmektedir. Coğrafi bakımdan Tanrı Dağları, Ural-İdil bölgesi, Anadolu ve Şap Denizi ile çevrili geniş alanda yaşayan çeşitli toplulukların ortak giyim eşyalarından biridir (Bilecik 2003; 40).

Çarık; "Anadolu köylüsünün en yaygın olarak kullandığı bir ayakkabı çeşididir. İyi terbiye edilmiş manda ve sığır derisinden, dikdörtgen kesilmiş derinin topuğu da kapatacak biçimde ayağa sarılması ve kenarlarından kesilen sırımlarla bağlanmasıyla oluşan ayakkabıdır" (Çoruhlu 1995, Koyunlu 1986). Bir başka tanım da şöyledir; "kenarları kıvrılıp iki ucu dikilerek ham deriden yapılan ve genellikle köyde giyilen bir ayakkabı çeşididir" (Özen 1983). Antika ve eski eserler kılavuzunda çarık; "deriden kesilerek ayağa göre uçları kıvrılmak suretiyle yapılan ve yine sicimlerle bağlanan pabuçtur" (Önder 1998). Kamusu Türk-i isimli Osmanlıca sözlükte ise "köylülerin giydikleri ayakkabıdır ve sepilenmiş kuzu derisinden olup, kenarlarındaki deliklere geçirilen deri şeritlerle ayağa bağlanır." şeklinde ifade edilmiştir (Şinasi 1998).

> Çeşitli tanımlardan da anlaşıldığı gibi çarığı diğer yöresel ayakkabılardan ayıran en önemli fark tek bir parça derinin kenarlarından açılan deliklerle ayak bileğine dolanması ile oluşan bir ayakkabı çeşidi olmasıdır. Daha sonraları farklı biçimlerde yapılmış olan çarıklarda bile ayağın taban kısmını oluşturan derinin hem topuğu hem de ayağın ön kısmını kavradığı görülmektedir (Sarıoğlu ve Özdemir 2008;658).

> Çarığın biçimine göre yaygınca kullanılmış iki biçimi vardır. Bunlar, daha çok köylülerin giydiği kara çarık ile dede burnu denilen türdür. *Kara çarık;* En önemli özelliklerinden biri rahat, dayanıklı, uzun süre giyilebilen biçimde yapılmasıdır. Çarık, ayağa göre kesilip, kenarlarının kıvrılarak, iple ayak bileğine bağlanabilen biçimdedir. *Dede burnu;* Hitit ayakkabılarında olduğu gibi burnu yukarı doğru kıvrıktır. Yanlarında eşit aralıklarla açılmış küçük delikler bulunur. Bu deliklerden deri şerit geçirilerek bileğe bağlanan türdür (Alkaşı 1999;25).

"Türk kültür tarihi ile ilgili araştırmalarda çarığa rastlanmaktadır. Çarığa Türk ayakkabısı "izlik" de denmiştir. Buğçak kelimesi ile de deve derisinden de çarık yapıldığı anlaşılmaktadır" (Süslü 1989).

Çarık kelimesinin kökeni incelendiği zaman iki farklı görüşün olduğu ortaya çıkmaktadır. Meydan Larousse, Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Büyük Larousse ve Türk Ansiklopedisi kelimenin Türkçeden Macarcaya "saru, şoru", Balkan dillerine ve Farsçaya "çarog, çaruğ" şeklinde geçtiği görüşündedir. Bu görüşe göre Balkan yarımadasına Türkler aracılığı ile geçen kelime Yunan, Arnavut, İslav dillerine Türkçedeki şekli ile yerleşmiştir. "sarok, sarik, çarik, çarık", diğer görüş ise Ferit Develioğlu, Zeki Eyüpoğlu, S. Steingass, Th. Zenker 'in kabul ettiği kelimenin kaynağının Farsça olduğu ve Farsçadan Türkçeye geçtiğidir. (Bilecik 2003, 39). Günümüz Türkiye Türkçesinde ise sadece çarık şekli mevcuttur.

Anadolu halkının sosyal yaşantısında çarığın önemli bir yer tuttuğu Türk diline geçen ve günümüze kadar ses kalıpları şeklinde gelen atasözleri, maniler, deyimler başta olmak üzere en küçük benzetmesinden en uzun destanına halk edebiyatında yer bulmasından anlaşılmaktadır.

"Ayağı çarıklı olmak", köyden İstanbul'a yeni gelmiş olmanın göstergesi sayılmıştır. " Ayağından çarığı atmak veya çıkarmak" ise Anadolu'dan yeni gelenler için medeni hayatın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Sadece "çarıklı" deyimi fakir garip anlamında kullanılmıştır.

Görüldüğü gibi basit bir ayakkabı çeşidi olarak düşündüğümüz çarık, pek çok deyimlerde, atasözlerinde, mani ve türkülerde yer almaktadır. Kısacası günlük hayatımızda, adetlerimizde, gelenek ve göreneklerimizde, dilimizde küçümsenmeyecek bir yer tutmakta ve kültür zenginliğimizi artırmaktadır.

Geçmişte Anadolu'nun hemen her bölgesinde üretilen el yapımı ayakkabılar, doğal olarak eski önemini yitirmiştir. Anadolu'da ortak yapım özellikleri gösteren ayakkabıcılık, bugün artık pek çok yerde makineleşmeye yenik düşmüş ve kaybolmuştur. El yapımı ayakkabı üretimi günümüzde birkaç ilde az sayıda sanatkâr ile devam etmektedir Günümüzde Tokat ilinde çarık yapan bir-iki zanaatkâr kalmıştır. Bunların yaptıkları çarık türleri ise işlevlerini yitirerek daha çok dekoratif amaçlı olarak kullanılmakta ve turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu çalışmada bir el sanatı olan çarık yapımını halen sürdürülmekte iken ayrıntılı olarak incelemek ve belgelemek amaçlanmıştır. Çarık yapımında kullanılan materyal, araçlar, üretim aşamaları, yapılan gözlem ve incelemeler ile üreticilerden sağlanan bilgiler, fotoğraflarla desteklenerek derlenmiştir.

2. Çarık Yapımında Kullanılan Araç ve Gereçler

2.1. Çarık Yapımında Kullanılan Araçlar

Örs: Ayak biçiminde iri bir demir parçasının kalınca bir ağaç kütüğüne baş aşağı çakılması ile yapılmış yardımcı bir tezgâhtır.

Muşta: "Deri dövmek, gön ve kayışları düzeltmek, derileri taban astarına

yapıştırmak ve tabanı parlatmak için kullanılan bir alettir. Demirden yapılan 8-10cm. boyunda üst kısmı avuca sığabilecek boyutta ve küre biçimindedir" (Akalın 1993, Güzelbey 1963) Ucu ise kürenin altındaki bir girintiden sonra gittikçe genişleyen bir huni biçiminde yassı ve yuvarlaktır

İğne: "Çarığın parçalarını saya dikişi ile birleştirmekte kullanılan 8-10cm. uzunluğunda, elastiki, ucu sivri metal bir alettir (yorgan iğnesi ya da köşger iğnesi) "(Güzelbey 1963).

Çekiç: Çivi çakmak, madenleri dövmek gibi işlerde kullanılan ve bir sap ile dövecek bir maden bölümden yapılmış araçtır (Şekil 1a).

Biz: "Tüm Anadolu'da kullanılan ucu sivri delici bir aletdir. İnce ve kalın olmak üzere iki çeşidi bulunur. Sapı ahşap ve delici ucu çeliktendir. Bizin sivri ucuyla yol açılır ve iplik buradan geçirilir. Boyu 15cm. civarındadır" (Özergin 1974). (Şekil1b).

Deri kesim bıçağı: "Deri kesiminde ve kösele üzerindeki derileri belirginleştirmede kullanılır. İki parçadan oluşur. İskelet kısmı ve ortasında bıçağı bulunmaktadır. Bıçak sapının arkası sivridir. Bu kısım köşeleri yuvarlaklaştırma ve nokta koyma işlemlerinde kullanılmaktadır" (Akalın vd.,1993), (Şekil 1 c).

Bıçak (Bıçkı): "Derileri kesmek amacıyla kullanılmaktadır, bir sap ve bir çelik bölümden oluşan iki parçadan ibaret araçtır" (Hançerlioğlu 1992). Deri kesimi ve açma işlemlerinde kullanılmaktadır (Şekil1d).

Danalya (Dişli) : "Ayakkabıyı kalıba daha düzgün çekebilmek için, alt tabanı kalıba germek ya da sayayı yerleştirmek amacıyla kullanılan üst kısımları dişli kerpetene benzeyen demirden yapılmış bir alettir" (Akalın 1993) (Şekil 1 e).

Çarklı zımba: "Delik açmada kullanılan, çeşitli çap büyüklükleri bulunan el zımbasıdır" (Akalın vd.,1993). Deride özellikle kenar birleştirmede ve deri yüzey süslemede kullanılmaktadır (Şekil 1f).

Tahta Kalıplar: Çarıkların ölçülerine göre numarası değişik boyutlarda yapılmıştır, kunduracı kalıplarından çok daha basit ucu sivri, sert ve sağlam ahşaptan kalıplardır. Bu kalıplar çarığa şekil vermek amacıyla kullanılır

Çekecek: Uzun saplı hafif kavisli küçük kürek biçiminde demir bir alettir. Çarığı kalıba yerleştirmek, çekip çıkarmak için kullanılır

Zımba: Tahta, taş, deri v.b. üzerinde delik açmaya yarayan, çekiçle vurularak kullanılan demirden bir alettir. Uçları çeşitli şekil ve büyüklükte olanları mevcuttur

Endaze: Yemenilerin numaralarına göre gön, yüzlük deri, sahtiyan ve meşinler kesilip hazırlanmak üzere ince mukavva veya kayışlardan yapılmış modellerdir.

Şekil 1. Çarık yapımında kullanılan bazı araçlardan genel görüntü (a. çekiç, b. biz, c. deri kesim bıçağı, d. bıçak, e. danayla, f.çarklı zımba)

2.2. Çarık Yapımında Kullanılan Gereçler:

Yapıştırıcı: "Tiner ve benzin içinde kauçuk ve ¼ oranında diasektik selülozun eritilmesiyle elde edilir. Deri ürünlerinin yapıştırılmasında kullanılan, sıvı plastik görünümünde, kirli sarı, şeffaf bir maddedir" (Akalın vd. 2003) .

Taban: Ayakkabının yere basılan ve kösele gibi kalın deriler ile yapılan kısmıdır

Güderi şeritler: Kesilerek ip haline getirilmiş güderi adı verilen ip şeklinde ince uzun derilerdir. Güderi şeritler, birleştirme ve örme işlerinde kullanılır.

Mum: Bal mumudur. Pamuk ipliğinin mumlanmasında kullanılır. Mum ipliğin gön ve kayışlara kolayca geçmesini sağlar ve ipin çürümesini engeller.

Zımpara: 20-25cm. uzunluğundadır. Şirenz kâğıdının bir yüzüne zamk ve zımpara taşı eğintisi sürülerek elde edilir. Köselenin altını tıraş etmek için kullanılır. Yapıştırıcının daha iyi tutabilmesi için köselenin altının tıraş edilmesi gerekir.

Çiriş: Deri parçalarının yapıştırılmasında kullanılır. Bitkiden yetiştirilen bitki küründen elde edilmektedir.

Pamuk iplik: Pamuk ipi (kendir) elde bükülerek elde edilir. Mumdan geçirilir. Çarığı dikmek için kullanılır.

Deri: Çarığı oluşturan parçalardan taban için kösele ve üst ön parçada daha çok koyu renklerde genellikle siyah sığır derisi, parçaların birleştirildiği bölümleri süslemek amacıyla biye olarak ince sığır ve keçi derisi çarığın kenarlarını

temizlemede pervaz olarak keçi derisi, üst ön parçanın süslemesinde renkli deri parçaları kullanılmaktadır.

3. Çarık Yapımı

Tokat ilinde kullanılan çarıklar üç çeşit olup, "*sırımlı çarık"*, "*aynalı çarık"* ve "*tokalı çarık"* olarak adlandırılmaktadır. Halen Tokat merkezde iki, Zile ilçesinde bir olmak üzere 3 çarık ustası bulunmaktadır. Tokat il merkezinde Taş Han'da çarık üretimini sürdüren Ayhan Kılıç usta Sırımlı, uçları sivri olarak yapılan çarıkları erkekler, tokalı ve aynalı çarıkları ise kadınların giydiğini belirtmektedir. Çarıklar genellikle halk oyunları ekiplerince giyilmekte ve aksesuvar olarak kullanılmaktadır.

Sırımlı çarık; Tabakhanelerde işlenmiş manda derisi geçmişte sıfır numara çocuklara bir numara kadınlara, iki, üç, dört, beş numaralar erkeklere olacak şekilde önceden hazırlanmış endazeler kullanılarak kesildiği, sağı ve solu düzeltilerek çapraz yapılıp, üst bölümü de kesilip çaprazlandıktan sonra sağlam olması, su geçirmemesi için kendir iplikler mumlanarak tığ ile delindiği, iğne ile tersten dikilip daha sonra gürgen ağacından yapılmış olan dönderme ağacı ile döndürülüp gürgenden yapılmış kalıplara çekildiği belirtilmektedir. Kalıpta düzgün durması için muşta ile dövülüp bir gün süre ile kurumaya bekletilmekte ve el ile kalıptan çıkarılarak kendisinden olan sırımları takılıp ve kullanıma hazır hale getirildiği açıklanmaktadır.

Aynalı ve Tokalı çarık; Sırımlı çarık gibi aynı işlemlerden geçirilmekte, ancak aynalı ve tokalı çarığın arka tarafı pervazla dikilerek kapandığı belirtilmektedir. Bu çarıkların üst kısmı sığır derisi kullanılarak dikilmektedir. Aynalı çarığın ön yüzüne astarın içerisine ayna yerleştirilerek dikilmekte ve düğme ile sağlamlaştırılmaktadır. Tokası yerleştirilip dikildikten sonra çeşitli renk ipliklerle önceden hazırlanmış ponponlarla süslenerek satışa hazır hale getirilmektedir (Ergun 2007;33).

Çarık yapımında ilk işlem olarak çarık için hazırlanmış endaze(ayakkabı kalıbı) deri üzerine yerleştirilir ve deri kesim bıçağı ile kesilir. Her bir ayak için bir adet kösele taban parçası kesilir. (Şekil 2).

Şekil 2. Ayakkabı kalıbının deri üzerine yerleştirilip bıçak ile kesilmesi

Kesilen taban parçası, tahta kalıp ile ölçüldükten sonra kolay şekil alması için suda bekletilir. Boyanmış sığır derisinden bir parça (ayağın ön üst tarafına gelen parçası) kösele taban üzerine konup biz ile delinir ve iğne ile dikilir (Şekil 3). Daha sonra kalıp içine konup çekiç ile dövülür.

Şekil 3. Ayakkabı tabanı ve ön üst parçanın birleştirilmesi

Dikiş işlemi bittikten sonra fazlalıklar makasla kesilip ters çevrilir ve tekrar kalıba geçirilip çekiçle dövülür. Ayakkabının topuk kısmı (taban arka kısmı) dişli yardımıyla çekilerek kalıba gerilir (Şekil 4).

Şekil 4. Çarığın kalıba gerilmesi

Kalıba gerilen ayakkabı, şekil alabilmesi için kenarlarından çivi ile kalıba sabitlenir. Deri kuruduktan sonra fazla kısımlar deri kesim bıçağı ile kesilip muşta ile dövülerek düzeltilir (Şekil 5).

Şekil 5 . Kalıpta şekil almış ayakkabının fazlalıklarının kesilmesi

Ayağın üst kısmını oluşturan yere süsleme amacıyla kapalı zımbalar yerleştirilir.Ayak bileğini çevreleyen kısıma ince siyah deriden kesilen parça yapıştırılır. Topuk ve yanlardan çarklı zımba ile delinen kısımlara siyah deri şerit parçaları geçirilir. Bu deri şeritlerin içerisinden ayakabının tokasını oluşturan deri şerit parçası geçirilerek çarık kullanıma hazır hale getirilir (Şekil 6).

Şekil 6. Çarığın son şeklini alması

Şekil 7. Tokat Çarık örnekleri

Şekil 8. Maskot ve duvar süsü olarak yapılmış Tokat çarıkları

4. Sonuç

Geçmişte Anadolu'nun hemen her yöresinde rastlanan çarık yapımı, tüketim alışkanlıklarının değişmesi, teknolojinin ilerlemesi ile yerini fabrika üretimi ayakkabılara bırakmıştır. Bu tür maddi kültür değerlerimizin en azından tamamen yok olmadan belgelenmesi, orijinal örneklerinin öncelikle yerel müzelerde korunması yeni nesillere aktarılması açısından önem taşımaktadır. Yapılacak araştırma ve geliştirme çalışmaları ile turistik ve hediyelik eşya kapsamında değerlendirilmesi ile ülke içinde ve dışında tanıtıma katkı sağlayan bir üretime dönüştürülmelidir. Bu yaşatma çabasında halk eğitim merkezlerinde açılacak kursları yaygınlaştırarak ve üniversitelerin ilgili birimlerinde açılacak programlarda ustalardan eğitici olarak yararlanılabilir. Ayrıca bu değerli el sanatını yapan kişi ve kurumlara gerekli desteğin sağlanması, yaşatılması ve gelecek nesillere tanıtılması kültür değerlerimizin korunmasına hizmet edecektir.

Kaynaklar

Akalın, S., Yılgör, A., Seyhan, N. (1993). *Ayakkabıcılık Terimleri Sözlüğü,* İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Alkaşı, A. (1999). Bin Yıllık Yolculuğun Tanığı Çarık. *İlgi dergisi.* (99). 25–30.

Buluz, H.(1984). Çarık. *Türk Folkloru*. (55). 23.

Çoruhlu, T. (1995). Eski Ayakkabılar. *İlgi dergisi.* (81). 29–31.

Ergun, N. (1997). Çarık Yapımı. *Tokat Kültür Araştırma Dergisi.* (12). 33–34.

Gargı, Z. (2000). *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk Deri Sanatı ve Aksesuarları Üzerine Bir Kimlik Araştırması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Dokuz Eylül Üniversitesi/Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

Güzelbey, C. (1963). Gaziantep'te Köşkerlik ve Yemeni. *Gaziantep Kültürü.* (64). 78–83.

Hançerlioğlu, O. (1992). Türk Dili Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kırtunç, E. (1989). Ayakkabı Deyip Geçmeyelim. *Kültür ve Sanat Dergisi.* (3). 67–69.

Koyunlu, A.(1986). Kaybolan El Sanatlarından Deri ve Dericilik. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi.* (34-35). 26-31.

Naskali, E. (2003). Ayakkabı kitabı. Bilecik, F. *"Çarık" kelimesi.* İstanbul: Kitapevi Yayınları, ss. 35–39.

Önder, M. (1998). *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu.* Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.

Özen; K. (1983). *Sivas Yöresinde Çarıkçılık ve Tokalı Zara Çarığı. III. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri,* Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, ss.181-196.

Özergin, K. (1974). Çankırı'da Ayakkabıcılık. *Türk Folklor Araştırmaları.* 15(289–306). 7085–7088.

Sami, Ş. (1998). *Kamusu Türk-i.* İstanbul: Alfa yayınları.

Sarıoğlu, H., Özdemir, M. (2008). *Sivas İlinde Çarık Yapımı.Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri,* Sivas, I.,ss. 657–671.

Süslü, Ö. (1989). *Tasvirlere Göre Anadolu Selçuklu Kıyafetleri.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Yıldız, N. (1993). *Eski Çağda Deri Kullanımı ve Teknolojisi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Kaynak kişi: Ayhan Kılıç

Özet

Günümüzde Tokat İlinde Çarık Yapımı

El sanatlarında hammadde olarak, lif, toprak, ağaç, cam, deri v.b. gibi malzemeler kullanılmaktadır. Bunlardan deri, yüzyıllardır el sanatları çerçevesinde değerlendirilen önemli bir hammadde olmuştur.

Deri işleyen el sanatları; saraçlık, yemenicilik, ciltçilik, gölge oyunu tipleri, giyim eşyaları yapımı, günlük kullanım eşyaları, hayvan koşumu takımları, kürk ve post yapımı vb. çeşitli ürünlerden oluşmaktadır.

El yapımı deri ürünler eskiden Anadolu'nun pek çok yöresinde ata sanatı olarak yürütülen ve babadan oğula geçen bir zanaat dalı iken günümüzde eskisi kadar yoğun olmamakla beraber bir kaç ilde halen sürdürülmektedir.

Kültürel öğeleri nesilden nesile taşıyan, geleneklerimizi yansıtan Türk deri işleri el emeğine dayalı üretimi, farklı kullanım alanları ve ülke turizmi ve ekonomisine katkıda bulunma gibi özellikleri ile önemlidir.

Derinin en önemli kullanım alanlarından birisi ayakkabılardır. Geçmişte Anadolu'nun hemen her bölgesinde üretilen ve ortak yapım özellikleri gösteren el yapımı ayakkabı üretimi artık pek çok yerde makineleşmeye yenik düşmüş, ancak bir kaç ilde az sayıda zanaatkâr sayesinde sürdürülür durumdadır.

Bu illerimizden biri de Karadeniz bölgesinde yer alan Tokat ilidir. İl, Karadeniz Bölgesinde Orta Karadeniz bölümünün iç kısımlarında yer alır. Kuzeyinde Samsun, kuzeydoğusunda Ordu, güneyinde Sivas, güneybatısında Yozgat, batısında Amasya ili ile çevrilidir.

Bugün günlük yaşamda işlevlerini yitirdikleri için ortadan kalkan ya da işlev değiştirerek kullanımda kalan el sanatları ve ürünlerinin henüz yok olmadan belgeleme çalışmaları ile gelecek nesillere aktarılması önem kazanmaktadır.

Bu çalışmada Tokat ilinde günümüzde sınırlı da olsa sürdürülen çarık üretimini incelemek ve belgelemek amaçlanmıştır. Çarık yapımında kullanılan araç-gereç, üretim aşamaları ve ürün çeşitleri hakkında üreticisinden sağlanan bilgiler, fotoğraflarla desteklenerek açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tokat, el sanatı, deri el sanatları, çarık

Abstract

Rawhide Sandal Made in the Province of Tokat in Our Day

People are dealing with their jobs to supply their needs and to get enough income. The materials such as fiber, soil, wood, glass, leather etc. are used as raw material in handcraft arts. Of all these, leather has been a significant law material in handcraft arts for centuries.

Leather handles crafts consist of a variety of products such as saddlery, yemeni, bookbinding, types of shadow play, making clothing, articles of daily use, animal harness sets, fur, and post-production, etc.

Hand-made leather products used in many parts of Anatolia as the art of our ancerstors carried in the Son, and the father was the branch of a craft in a few cities today are still underway, although not as intense as before.

With cultural elements from generation to generation, reflecting the traditions of Turkish hand labor based on the production of leather goods, tourism and the economy of the country to contribute to the different application areas and with features such as important.

One of the most important uses of leather is shoes. In the past, almost all of Anatolia, produced in co-production features and showing handmade shoe production in many places no longer in the machine has succumbed to become, a few provinces, but a small number of artisans through condition is maintained.

One of these provinces in the Black Sea region is the province of Tokat. Province is located in the interior of the Central Black Sea section. North of Samsun, Ordu to the northeast, south of Sivas, Yozgat to the southwest, west: Amasya province is surrounded by.

Today the functions of daily life that disappeared for lost or do not yet function without changing the use, documentation of the crafts and products is gaining importance with the transfer of future generations.

In this study, the examination and documentation of limited production of sandal is aimed. Sandal used in the construction tools, manufacturing process and product manufacturers about the types of information provided, supported with photographs has been compiled.

Keywords: Tokat, handcraft, leather hendcraft, rawhide sandal.